

Euskalaritza 1960-1990

Koldo Zuazo

0. Sarrera

Besteri ekin baino lehen, epe honetako zenbait ezaugarri azpimarratu nahi nuke.

Eten nabarmena gertatu zen Euskal Herriaren bilakabidean 1950 aldera. Gerrateetako (1936-39 eta 1939-45) eta gerraosteko urte antzuak atzean utzi eta Herri berri bat eraikitzeko lehen ahaleginak azaldu ziren sasoi hartan. Herriaren nortasun galduaren antz —ukatuaren antz, hobe— zuzendu ziren ahaleginok, nortasun horren osagaietarik adierazgarrienetakotzat euskara bera joz.

Ardura honek eraginda edo, nonbait, hizkuntz kontuekin lotura duen (iker)lan franko plazaratu da aztergai dugun epean.

Ez da, ez, halabehar hutsa, guztiz emankor suertatu diren hainbat aldizkari garai hartantxe sortu izana: *Eusko-Jakintza*

(1947-57), *Gernika* (1948-53), *Igan* (1. aroa, elebiduna, 1948-54; 2. aroa, euskara hutsean, 1954-87), *Euzko-Gogoa* (1950-59)...

Egonean zegoen Euskaltzaindia ere, orduantxe hasi zen nagiak ateratzen eta alor berriak jorratzen. 1950 ingurukoak dira Altubek, Krutwigek zein Villasantek euskara bateratu eta baldintza berrietara egokitu asmoz aurkeztutako proposamenak.

60ko hamarkadan azaleratu ziren abiadura berri honen lehen emaitzak. Azkarragoa izango zen abiada, eta ugariagoak eta umatuagoak fruituak, ondorengo urteetan. Berebiziko eragina izan dute, noski, 1977az geroztik Deustuan, Donostian eta Gasteizen —Bordele eta Baionakoak ahantzi gabe— ireki diren Euskal Filologiako Fakultateek.

Guzti honen ondorioz, zeharo aldatu dira Euskalaritzaren izaera eta ezaugarriak. 50 eta 60ko hamarkadetan "zaletuak" (euskaltzaleak) baldin baziren nagusiki euskara-gaieetan zihardutenak —alde batera utziko ditugu oraingoz hizkuntzalari atzerritarrak—, behin 80ko hamarkadara iritsiz gero, "ofiziodunak" (euskalariak) —euskaltzale ere izanik edo izan gabe— ditugu lehentasuna berenganatuz joan direnak. "Euskaltzale / Euskalari (+ euskaltzale)" bereizketa hori geroz eta gardenago bilakatu da azken urteotan eta, ondorengoetan, urak beren bidetik badoaz behinik behin, are gardenagoa izango dela espero behar.

Osterantzeko ondorioz ere etorri zaigu ordea. Atzerritarrak genituen iragan garaietan Euskalaritzaren zutabe eta ardatz. XVIII. mende-hondarretan Humboldt-ek urratutako bideari, Lécuse-k, Bonaparte-k, Dogson-ek, van Eys-ek, Vinson-ek... Gavel-ek, Lacombe-k, Saroïhandy-k, Schuchardt-ek, Uhlenbeck-ek... eman zioten jarraipena. Aztergai dugun epean, K. Bouda, N. Holmer, R. Lafon, A. Martinet, A. Tovar... nabarmendu dira. 1960 inguru horretan iritsitakoak dira J. Allières, W. H. Jacobsen Jr., R. de Rijk, T.H. Wilbur... Plazaratu berrien artean, azkenik, G. Rebuschi, R.L. Trask... aipa genitzake.

Baina, garbi dago, hizkuntzalari atzerritarrok Euskal Herrian bertan jaiotakoan aldean zeukaten nagusitasun hura ttipituz joan

dela emeki-emeki. Batzuen eta besteen arteko tartea hori, XX. mende honetan orekatu da eta, gerraosteaz gero, bigarren multzoaren alde egin du nabarmen.

Bizpahiru ohar metodologiko ere egin nahi nituzke Sarrera luze samar hau amaitu aurretik.

Alde batetik, "euskalari" deitu ditudan horien lanei lehentasuna ematen saiatu naiz. Baina, gorago aurreratu bezala, "zaletu" izendatu ditudanen eragina ere bete-betekoa izan da —eta beharrik!— 1960-90eko epe honetan. Ezin, beraz, erabat baztertu eta aipatzeke utzi.

Bigarrenik, eta Euskalaritzaren hau oso esparru zabala eta nabarra dela kontutan izanik, atal ezberdinak antolatzea erabaki dut: 1. Euskararen historia eta Filologia, 2. Dialektologia, 3. Gramatikagintza eta Sintaxia, 4. Hiztegiagintza, 5. Fonetika eta Fonologia eta 6. Soziolinguistika eta Hizkuntzaren soziologia.

Txostenean zehar, hirugarrenik eta azkenik, lanen izenburuak eta egileen izen-deiturak baizik ez ditut eskuarki adierazi. Gainerako xehetasunak (non, noiz, zein argitaletxe edo aldizkarietan argitaratu diren, etab.) amaieran dagoen "Argibide bibliografikoak" eranskinean aurki daitezke. Eranskin honetan bada, gainera, txostenean azaltzen ez den zenbait lan. Maila handiko lanak denak ere, baina *Jakin*-eko arduradunek ezarri didaten orrialde-kopurutik sobera ez urruntzearren, aipatu ezinik gelditu direnak.

1. Euskararen historia eta Filologia

1.1. Hizkuntza baten izaera eta nolakotasunaz jabetuko bagara, beraren mendez mendeko bilakaeraren berri zehatza izan beharko dugu nahitaez.

Orainsu samarrekoa da gurean kezka hori. Artean, eta geure nortasun juridiko-politikoan aldarrikatze aldera edo, euskara garbi, aratz eta erdarek kutsatu gabea eraikitzeari lotu gintzaizkion.

Gaitzetsi egin ziren behin XVI. mendeaz gero genituen euskarazko izkribuak, haietan ere erdaren eragina nabari zelakoan nonbait.

Eragin hori jasan aurreko euskara herreraikitzea bihurtu zen helburu nagusi. Baina horretarako bitarteko ziurrik, ez ziur antzekorik, ez geneukanez, asmatzeari ekitea izan zen irtenbide bakarra. Fantasiekin, egiaztatu gabeko (eta are egiaztatu ezinezko) uste eta hipotesiekin, izkribu apokrifoekin... bete zen usu hutsune hori.

Izkribu zaharrak ziren, ostera, arakatu eta miatu beharrekoak. Euskaldunok alegiazko euskara bat itxuratzen ari ginelarik, atzerrian eta atzeritarrek urratu zuten bide hori. Berlingo *Euskara* aldizkariak (1886-96) eta 1867-1916 bitartean Parisen argitaratu zen *RLPbC*-k (*Revue de Linguistique et de Philologie comparée*) izan zuten aitzindaritza. Geroago iritsi zen RIEV (1907-36).

Aztergai dugun epean, ordea, sail honetantxe egin dira aurrerapenik handienak. Guztiz erabakiorra gertatu da Koldo Mitxelena-ren iharduera. Euskara zaharreko hainbat izkriburen argitaratzaile eta aztertzaile izan genuen, baina, hemen, haren lan bi azpimarratu nahi nituzke bereziki:

- *Dictionarium Linguae Cantabrigiae*

Landuchio italiarrak 1562an bildutako hiztegia dugu. Mitxelena, berari aztertu ostean, ordurarte ezezaguna genuen euskalki bati zegokiola ohartu zen, Gasteiz inguruetan aspaldi mintzo zitekeenari hain zuzen.

Ezin interesgarriagoa da Mitxelenak hiztegi honi jarri zion Hitzaurrea. Bertan, XVI eta XVII. mendeetako bizkaierazko izkribuekin erkatu zuen hiztegi honetako hizkera, elkarren arteko kidetasunak eta ezberdintasunak azpimarratuz. Horrela, bada, Arabako euskararen ezaugarriak eta, zeharka, baita bizkaiera zahararenak ere zehaztu zituen.

- *Textos arcaicos vascos*

1700 arteko euskarazko hitz, esaldi eta izkribuak biltzen ahalgindu zen liburu honetan. Biltzeaz gainera, aztertu ere egin zi-

tuen. Izkribuok ulertzeko izan zitezkeen korapiloak, korapilo hauek askatzeko bera baino lehenagokoek proposatutako irtenbideak, irtenbide hauek zeuzkan eritziak eta Mitxelenak berak egindako ohar eta iruzkin anitz aurki ditzakegu bertan.

- Ibon Sarasola, *Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos*

Aurrekoaren osagarri. Egitura ere guztiz antzekoa du, Mitxelenaren zuzendaritzapean burutu zuen Doktorego Tesiaren eranskina bait da Sarasolaren lan hau. Zinez aberatsa eta mamitsua da edukinaren aldetik ere.

Bi lan nagusi hauek landa, makinatxo bat testu eta izkribu zahar eman da argitara Euskalaritzaz diharduten aldizkarietan, *ASJU*, *Euskera* eta *FLV*-en batipat.

Eskertzekoa, orobat, argitaletxe zenbait, antzinako idazleen lanak gure eskuetan jartzearen, egiten ari den ahalegina. Diodanaren sendogarri dira Hordagok 1978-80 bitartean plazaratutako 29 liburukiak, Euskaltzaindiak 1979az geroztik sortutako "Euskararen Lekukoak" sailekoak (15 liburuki argitaratu dira dagoeneko) eta Euskal Editoreen Elkarteak, Eusko Jaurlaritzaren babesarekin eta zabalkunde helburuarekin, eratutako "Klasikoak" izeneko bilduma (36 dira dagoeneko plazaratuak, XIX eta XX. mendetako idazleen lanak denak ere).

Ezin hemen guztiak banan-banan aipatu, honako hau izan ezik:

- Jose Mª Satrustegi, *Euskal testu zaharrak* (1)

Ez du Satrustegik, Mitxelenak edo Sarasolak egin bezala, bere lana hizkuntzazko ohar eta argibideekin hornitu. Testuak ditu huts-hutsean argitaratu. Liburuaren balio nagusia, hortaz, bertan bildu den izkribu-kopuru larrian eta izkribuotarik gehienak hizkuntzaren aldetik hain ezezaguna dugun Nafarroa Garaikoak izatean datza.

1.2. Badira, bestalde, idazle edo izkribu jakin bat ardaztat harturik ondutako lanak. René Lafon izan dugu aitzindarietako

bat honetan, 1949-60 bitartean, *BAP* aldizkarian, Oihenart eta Etxepareri buruz argitaratutako lan ugariak lekuko.

Aztergai dugun epeari nagokiola, hauexei deritzet azpimarra-garri:

- Jean Haritschelhar, *Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun* eta batez ere egile beronen *L'oeuvre poétique de Pierre Topet-Etchahun*.

XIX. mendeko koblakari zuberotarraren ikerketa sakona burutu zuen Haritschelharrek. Lehen liburuan, Etchahunen bizimodu gorabeheratsuaren berri emateaz gain, literatur alderdia jorratzen da. Hizkuntzari lotuagoa dago bigarrena. Etchahunen lanen edizio kritikoa eta aldaera ezberdinen konparaketa, beti ere ohar aberatsez hornitua, eskaintzen zaigu bertan.

- Patxi Altuna, *Versificación de Dechepare*

Gogotik ekin dio P. Altunak izkribu zaharren edizio kritikoak atontzeari. Berari zor diogu Etxeberri Ziburukoaren, Mendiburu, Tartas, Frai Bartolome eta Ubillosen zenbait lanen argitalpena. Nolanahi ere, Etxepareri eskainitakoak dira goren mailara iristen direnak. *Linguae Vascomum primitiae*-ren edizio kritikoaz gain, Etxepareren hizkera eta bertsogintzaren berri izateko ezinbestekoa dugun liburu bikain hau plazaratu zuen Altunak.

- Luis Villasante, *Gero*. Egile beronena, *Axular: Mendea, gizona, liburua*

Arreta biziz aztertu du Villasantek Axularren *Gero* handia. Beronen argitalpen bi ere paratu zituen, 1964ean lehena, gaztelaniazko itzulpenarekin, eta 1976an, oharrez osatutakoa hau, bigarrena.

Beraren gramatika-lanetan ere (ikus 3.1 atala) erruz erabili zituen *Gero*-tik jasotako esaldi eta adibideak. Dena dela, oraindik ere ezin esan erabat agortua dagoenik Axularren hizkera oparoaren ikerketa.

- Beñat Oyharçabal, *La Pastorale Souletine. Edition critique de "Charlemagne"*

G. Hérèlle-k mende honen lehen erdialdean burututako ikerlanez kanpo, ezer gutxi sakondu da Pastoralgintza-alorrean. Oyharçabalen Doktorego Tesi honek egin zuen etena (1982). Sarrera aberats batekin batera, zubereraren berri izateko hainbat argibide dugu bertan.

1.3. Izkribu zaharren argitaratze etengabeak, bestalde, iharduera horretan egiten ziren akats ugariak ekarri ditu agerira. Hortik, hain zuzen, Testu-kritikak aspaldi honetan izan duen gorakada. Kezka hau *ASJU* aldizkariaren inguruan murgiltzen diren lankideen baitan somatzen da gardenenik.

Bertan argitaratu dira, esate baterako, egiletasun-auziez diharduten "Larramendiren Azkoitiko Sermoia" (1985) nola "XVI. mendeko bizkaierazko erretrauz" (1986), Joseba A. Lakararrenak biak ere. Argitalpen batetik besterako aldaerez, egilearen beraren eta ondorengoaren zuzenketez ari da, Lakarra bera, "Burgosko 1747ko Dotrina" (1987) lanean.

Iturriekiko zorrak izan ditu Iñigo Ruiz de Aralluzek bere "Notas sobre algunas traducciones vascas del Nuevo Testamento" (1987) delakoan aztergai eta, orobat, Leizarraga eta grekerazko testuari buruzkoan (*ASJU* Gehigarriak, 14).

Izkribu berberaren berridazketa desberdinez ihardun du Blanka Urgellek bere "Añibarroren *Esku-liburuak*"-n (1985).

M. José Kerejeta, B. Urgell eta J.A. Lakararren lanak aurki daitezke, halaber, azken honen ardurapean argitaratutako *Hiztegiak eta testuak* liburuan.

1.4. Aro edo garai jakin bati dagozkion ikerlan teorikoak ere azaldu dira. Hona hemen oinarrizkoentzat jotzen ditudanak:

— René Lafon, *Le système du verbe basque au XVIe siècle*

Aztergai dugun epekoa baino lehenagokoa da, izan, Lafonen lan galant hau. Bertoko nahiz kanpokoak liluratu (eta itsutu) dituen euskal aditza du ikergai, XVI. mendeko izkribuetan ageri

dena hain zuzen. Ezinbesteko lana, baldin eta euskal aditzaren egitura zuzen ulertuko bada.

— Joaquín Gorrochategui, *Estudio sobre la onomástica indígena de Aquitania*

Mitxelenak erakutsi legez, euskararen historiaren berri izateko ez da nahitaez XVI. menderarte itxaron beharrik. Erdi Aroko agiri eta dokumentuetan dautzan lekukoez at, laguntza ederra eman diezagukete iberikoan zein akitanieran idoro ditzakegunek. Akitanieraz den bezainbatean, hor dira Mitxelenak berak egindako lanak, Luchaire-ren aitzindaritasuna ahantzi gabe jakina.

Gorrochateguiaren hauxe da, ostera, denetan osoena. Sarrera ezin interesgarriago baten ondoren, izkribu akitanierretan ageri diren jainko- eta pertsona-izenen bilketa zehatza egiten du, bakoitzari buruzko ohar eta iruzkinak erantsiz.

- Joseba A. Lakarra, "*Bizkaiera zabarra euskalkien artean*"

Honexeri deritzot ikertzaile honek dagoeneko plazaratu dituen lan ugarietarik osoen eta biribilen.

Eginahalak egin dira XX. mende honetan bizkaiera gainontzeko euskalkietatik banatzearren. Izan da "aparteko hizkuntza" dela aldarrikatu duenik ere. Behin eta berriz ekin zion Mitxelenak uste hauen ustelkeria salatzeari. J.A. Lakarrak bizkaiera zaharra eta gainerako euskalkien artean atzeman daitezkeen kide-tasunez dihardu ikerlan mamitsu honetan.

- Itziar Laka, "*Hiperbizkaieraren historiaz*"

Bizkaiera beste euskalkietatik banatze-nahi horrek egundoko eragina izan du euskalki honen bilakabidean. Arestian aipatu diren alegiazko euskara berreraikitze nahiak ere erantsi behar zaizkio joera horri eta guzti honen ondorio da "hiperbizkaiera" deitu denaren sorrera eta garapena. Azkuek eta aranatarrek bereziki bultzatutako joerok argi eta xehekiro azaltzen dizkigu I. Lakak lan honetan.

1.5. Ez da izango, ziurrenera, euskararen jatorriak eta gai-nontzeko hizkuntzekiko dauzkan ahaidetasunen auziak adina buruhauste eman duen besterik. Hamaika liburu eta txosten idatzi da honetaz eta oinarrizkoenak baino ezin, horrenbestez, hemen aipatu:

- Koldo Mitxelena, *Lenguas y Protolenguas*

Hizkuntz kontuetan jantziegi ez daudenak murgildu dira maiz honelako eztabaidetan. Ondorioz, jakina, gauzak argitu beharrean, nahasi eta lorrindu baizik ez dira egin. Ikusten ari gare-narekin zeharkako zerikusia baino ez badu ere, baitezpadakotzat daukat Mitxelenaren lan hau, baldin eta arrisku horiek saihestu nahi baditugu behinik behin.

Hizkuntz konparaketan eta berreraiketan erabili beharreko azterbide eta erizpideak azaltzen dizkigu bertan, "jokoaren" oinarrizko arauak nolabait esateko.

- Mª Teresa Echenique, *Historia lingüística vasco-románica*

Euskara eta beronen (balizko) ahaideen arteko harremanak zehaztearren egin denaren berri izateko sarrera egokia dugu Echeniqueren liburu hau. Eztabaidaren nondik-norakoa eta lortu diren emaitzarik nagusienak aurkezten zaizkigu. Aldi berean, euskara eta beronen inguruan, bereziki Erdi Arora bitartean, izan diren erromantzeen arteko zenbait eragin eta kidetasun ere laburbiltzen dira.

- Antonio Tovar, *Mitología e ideología sobre la lengua vasca*

Ahaidetasunak bilatze horren oinarrian mito eta ideologia jakinen eragina somatzen dugu maiz. Ezin hobeto erakusten zaigu guzti hori lan eder honetan. Nik, horregatio, bi akats ikusten dizkiot Tovarren liburuari. Alde batetik, ez du behar bezain argi isladatzen ideologia hauen eta baldintza sozioekonomikoen arteko lotura estua eta, zeharka egiten duenetan, lar alderdikari azaltzen du bere burua.

2. Dialektologia

Baina mendez mende ezezik, herriz herri ere miatu beharra dago hizkuntza. Nahitaezkoak dira, alegia, Dialektologi alorreko ikerketak. Ez da hau landuegi dugun arloa, eta hori aski gaitz ez balitz, euskaltzaleak, eta ez euskalariak, izan dira maiz honetan ihardun dutenak.

2.1. Izan da —eta oraindik ere bada—, deklinabide-taula eta aditz-zerrenda amaigabeak nola edo hala bilduz, Dialektologiari itzelezko onura egiten ziolakoan egon denik.

Besterik egin zuten 1953an Mitxelenak, Beloquik, Elóseguik eta Sansineneak Izaba eta Uztarrozeko gaiak bildu zituztenean. Elkarrizketa zatiak, hitzunek esan bezalaxe, jasotzen dira euren lanean. Hitz eta adizki zenbait ere bada, baina, ondoren, be-rauek azaldu ziren esaldi osoa ere —erabili ziren testuinguru zehatzaz jabe gaitezen— datorrela.

Mitxelenaren aholkuei men eginez, bide beretik abiatu zen Kandido Izagirre, Erronkarin, Ultzaman, Altsasun eta Oñatin bildu zituen hizkera-zatiak, ezin baliagarriagoak dira aipatu hizkeron berri izango badugu.

Ildo beretik jo zuen urte batzuk beranduago Koldo Artolak ere Erronkariko hizkera biltzeari ekin zionean.

2.2. Inkesta egokiak atontzea ere ezinbestekoa da Dialektologian. Ana Mª Echaideren bi lan hauek dira hemen aipagarri:

- *Erizkizundi irukoitza. Iker 3*

1922 aldera ekin zion Euskaltzaindiak E.H. osoan zehar burutu zen inkesta zabal honi. Emaitzak, erizpide argiegirik gabe, *Euskera* aldizkarian joan ziren argitaratuz 1925-28 bitartean. Zuberoari zegozkionak, aldiz, ez ziren 1960 arte plazaratu.

Ana Mª Echaidek emaitza horiek bildu eta sailkatu egin ditu lehen liburukian. Bigarrenean, berriz, galdera bakoitzak izan zituen erantzunen eremuak kartografiaturik aurkezten dizkigu.

- *El euskera en Navarra: Encuestas lingüísticas (1965-1967)*

Echaidek berak Nafarroa Garaian barrena burututako inkesta dugu honako hau. 301 galderaz dago osatua. Jasotako erantzunek berez daukaten interesagatik ezezik, era honetako inkestak nola antolatu eta, batipat, nola aurkeztu behar ditugun jakiteko ere eredu ona izan daiteke Echaideren lan hau.

Ezin aipatzeke utzi, jakina, Euskaltzaindia burutzen ari den *Hizkuntz Atlas*. 2.785 galderaz dago osatua eta E.H. osoko 145 herritan da egitekoa. Lan zabala bezain sakona eta, beraz, patxada eta adore handiz heldu beharrekoa.

2.3. Badira hizkera-zatiak biltze hutsa baino urrunago iritsi direnak. Hots, hizkera jakin bat aztertu eta bere ezaugarriak aditzera eman dituztenak. Erronkari eta Zaraitzuko hizkeren egitura fonologikoaz aritu zen Mitxelena. Bi Doktorego Tesik izan dute Baztango hizkera aztergai. Amaiurkoa arakatu zuen Geneviève N'Diaye-k eta harana bere osotasunean, eta aurrekoak baino sakontasun handiagoz, Pello Salaburuk.

Ezinbestekoa Ondarroako hizkeraren berri izateko Karnele Rotaetxeren Doktorego Tesia: *Estudio estructural del euskara de Ondárroa*.

Ez hauek bezain osoak, baina interesgarriak hala ere, René Lafonek Larrañe herri zuberotarreko hizkeraz ondutako lanak.

Herri edo eskualdea baino eremu zabalagoa aztergai izan dutenen artean, Nils M. Holmer-en *El idioma vasco hablado* eta "Apuntes vizcaínos" dira azpimarragarri.

Erdialdeko zenbait hizkeraren azterketa —Bidasoa arrokoena bereziki— da lehendabizikoaren muina. Ezaugarri fonetiko eta morfologikoekin batera, hiztunengandik jasotako hizkera-zatiak eta hiztegi labur bat erakusten zaizkigu bertan.

Oso antzekoa da bigarrena ere egitura aldetik. Bizkaiko zenbait herritako (Bermeo, Getxo, Mundaka, Fruiz, Arrieta, Larrauri eta Dima) hizkerak dira oraingoa ikergai.

Atal honetan koka litezke Koldo Zuazoren "Arabako euskara" eta "Zubereraren sailkapenerako" ere.

Arabian aspaldi mintzo zen euskararen ezaugarriak behinean erakusten dira lehenean. Arabian barrera hiru azpieuskalki izan zitezkeela ere proposatzen da aldi berean.

Zubereraren ustezko apartekotasuna gezurtatu eta euskalki honek erronkaria, zaraitzua eta Nafarroa Behereko zenbait hizkerarekin ageri duen batasun estua aldarrikatzen da bigarren txostenean.

2.4. Sailkapen berezia behar du hurrengo lan honek:

- Pedro de Yrizar, *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*

Yrizarrek Dialektologiari eskainitako lan ugarien bilduma ditugu liburuki bi hauek. Euskalkien sailkapenaz izan diren zalantza eta eritziak, euskalkien azterketa demolinguistikoa, inkestak atontzerakoan sortu diren buruhauste eta gorabeherak, hizkeraz hizkerako aditz laguntzailearen aldaerak... bada zer ikusi eta zer ikasi Yrizarren lan honetan. Harrobi aberatsa Dialektologian murgildu nahi duenarentzat.

3. Gramatikagintza eta Sintaxia

3.1. 1968an onartu zuen Euskaltzaindiak "euskara batua" deitu ohi dugun hizkuntz eredua. Eredua horren behin-behineko zirriborroa aurkeztu zen Arantzazuko Batzar Nagusi hartan eta, ondorengo urteetan, lan ikaragarria egin zirriborro hura osatze eta zehazte aldera. Beraz, ez da harrizkoa garai honetan gramatika-lanek gorakada handia izana.

Luis Villasante dugu lehia honetan gehien nabarmendu denetarikoa bat. *La declinación del vasco literario común* plazaratu zuen onartu berri zegoen Deklinabidea erakutsi asmoz. Euska-

raren eratorpen- eta konposizio-arauak azaltzeko, berriz, *Palabras vascas compuestas y derivadas*. Joskera-azietan murgildu zen gero, *Sintaxis de la oración compuesta*, *Estudios de sintaxis vasca*, *Sintaxis de la oración simple* eta *La oración causal en vasco* argitara emanaz.

Alabaina, mahai gainean zegoen egitekoa ez zen bakarrik euskara *standard* hori gauzatzearena. Eredua hori zabaldu eta jakitera eman beharra ere bazegoen, noski. Dohain eta ahalmen berezia erakutsi zuen horretarako Txillardegik.

Ederto asko ase zuten garai haietako euskaltzaleen jakinmina beraren *Sustrai bila* (2. arg., zuzendua eta osatua, *Oinarri bila* izenburuarekin agertu zen) eta, batez ere, *Euskara Batua zertan den* izeneko liburuek. Hain gogaikarri den aditza ere, modu eroso eta ikasterrazean azaldu zuen Euskaltzaindiaren aginduz atondutako *Euskal aditz batua* liburuan. Gramatika orokor bat ere taiutu zuen azkenik: *Euskal Gramatika*.

Lan guzti hauek, aipatu ez ditudan beste batzuekin batera, ezinbesteko urrats suertatu dira honako hau bideratu ahal izateko:

- Euskaltzaindia, *Euskal Gramatika. Lehen urratsak*

Euskaltzaindiko Gramatika Batzordea egiten ari den lan trinkoa. Ikerlan sakonen ondorio eta aski erizpide modernoak antolatua. Hizkera ulerterraza. Azalpen argiak eta zehatzak. Labur aberatsa edukian eta, aldi berean, edozein euskaldunen eskumenean.

3.2. Gramatikagintza teorikoa, erizpide modernoagoetan oinarritua, landu duenik ere izan da. Funtsezkoa da René Lafonen ekoizpen larria, gehientsuena 1951-75 bitarteko *BSL* aldizkariko aleetan barreiatuak dagoena. Euskararen ergatibitate eta pasibotasuna, genitiboa, prosekutiboa, deklinabide zaharra, inperatiboa, *-ke* eta *-te* atzizkiak, *bait-* aurrizkia... dira ukitu zituen gaietako batzuk.

Gure epea baino lehentxoagokoa den arren, ezin aipatzeke utzi Pierre Lafitteren *Grammaire basque* lan ederra, Iparraldeko euskalkien berri izateko baitezpadakoa.

Behin 70eko hamarkadaz gero, abiadura bizia hartu dute joseraz diharduten lanek. Bazeukaten, eduki, aspaldiko aintzindari antzeko bat: Seber Altuberen *Erderismos* (1929) liburu ezaguna. Hamarkada hau hastearekin batera, ordea, garbiro somatuko da etena. Eta, hona hemen, aro berri horren iragarde etorri ziren bi lanak, 1972an plazaratutakoak biak ere:

- Koldo Mitxelena, *Zenbait hitzaldi*

Mendeen harian Hizkuntzalaritza-alorrean garatu diren joerak azaltzen dizkigu laburkiro: 1. Hizkuntzalaritza tradizionala, 2. Konparatismoa, 3. Estrukturalismoa eta 4. Gramatika sortzaile eta bihurtzailea.

Hainbat alderditatik da liburu hau aipagarri. Alde batetik, Estatu Batuetan bertan ere ez zegoen oraindik hain agertu zahar Gramatika sortzaile eta bihurtzailea eta beroni eskainitakoa da, hain zuzen, liburu honetako atalik zabalena. Euskal Herrian ere, beraz, bazen kanpotarren aldean oso atzetik ez zebilenik. Bigarrenik, euskaldun batek beste euskaldun batzuei zuzendutako lana dugu, ulermenerako (adibideetan eta) horrek dakartzan abantaila guztiakin. Goi mailako hizkuntzalariak egindako zabalkunde lana da hirugarrenik eta, laugarrenik eta azkenik, liburua Donostian burututako hitzaldi batzuetan oinarrituta dagoenez, aski irakurterraza gerta dakioke nornahiri.

- *ASJU*, VI (1972)

Nevadako Unibertsitateak 1972ko udan Euskal Herrian antolatutako ikastaroetan aurkeztutako txostenak (Glenn Ayres, Ramón M.S. Bereicua, Claudia Corum, Françoise Donzeaud, Jeffrey Heath, William H. Jacobsen Jr., Koldo Mitxelena, Quentin Pizzini, Rudolf P.G. de Rijk eta Carlos Zarabozorenak) bildu ziren Mitxelenak zuzendutako aldizkariaren ale berezi honetan. *ASJU*-ko aurreko aleekin, eta garaiko Espainia eta Frantziako beste edozeinekin alderatzen badugu, berchala jabetuko gara gaion berritasunaz.

Goiko zerrendan ageri diren ikertzaileetarik asko mututu edo lehenagotik ere jorratzen zituzten beste hizkuntza batzuen azter-

ketari jarraitu zaizkio ondorengo urteetan: Australiakoei Heath, Iparrameriketakoiei Jacobsen...

Gutziz bestelakoa da Rudolf de Rijk euskalari holandarraren kasua. 1969an bertan urte haietan puri-purian zegoen gai bati buruzko goi mailako lana —eta dagoeneko gure artean klasiko bilakatu dena— plazaratu zuen: "Is Basque an SOV language?" Harrez gero ere egin du ekarpen interesgarriak: *Studies in Basque Syntax: Relative Clauses*, beranduago zatika baino argitaratu ez den MITeko Doktorego Tesia, esate baterako. Baita "Erlatiiboak euskal idazle zaharretan", "Euskal morfologiaren zenbait gorabehera"...

70eko hamarkadaren bigarren erdikoak dira I. Sarasolaren "Sobre la bipartición inicial en el análisis en constituyentes" eta Th. Wilbur-en *Prolegomena to a Grammar of Basque*.

Aipamen berezia merezi duelakoan nago hamarkadaren amaieran atera zen liburu honek:

- Patxi Goenaga, *Gramatika hideoetan*

Aipamen berezia, berau delako joera berrien arabera burutu-tako lehen euskal gramatika. Aurrenik 1978an argitara emana (eredu sortzaileari jarraiki), zeharo aldatua (eredu berriagoen atzetik) azaldu zen bi urte geroago. Aipamen berezia, halaber, euskara hutsez eginga delako, terminologia arazok sortu ohi dituzten korapilo zailak egoki asko askatzen direlarik. Azalpenak, azkenik, aski era ulerterrazean emanak datoz. Alde honetatik ere, bada, "euskaraz" dagoela esan behar.

EHUK antolatutako Udako Ikastaroetan ere leku zabala izan dute joskerari buruzko saioek. Patxi Goenaga eta Pello Salabururen ardurapean argitaratu diren liburuetan bildu dira bertako emaitzak. Arlo honetan murgildu nahi duenari sarrera egoki gerta dakizkioke lau liburu hauek.

3.3. Behin 80ko hamarkadaz gero, urtetik urtera arcagotuz joan den gorakada izan du euskal sintaxiak. Hasteko, sekula

baino lan gehiago egiten da sail honetan eta horren lekuko dira hainbeste ugaldu diren doktorego tesiak: Georges Rebuschiren *Structure de l'énoncé en basque*, Patxi Goenagaren *Nominalizazioa eta konplementazioa euskaraz*, Beth Levin-en *On the Nature of Ergativity*, R.Larry Trask-en *Synchronic and Diachronic studies in the Grammar of Basque*, Beñat Oyharçabalen *Etude descriptive de constructions complexes en basque: propositions relatives, temporelles, conditionnelles et concessives*, Andolin Eguzkitzaren *Topics on the Syntax of Basque and Romance*, Jon Ortiz de Urbinaren *Parameters in the Grammar of Basque*, Joseba Abaituaren *Complex predicates in Basque: from lexical forms to functional structures...* edota egile hauek eta beste zenbaitek *ASJU*n azken urteotan argitaratutako artikulu ugariak.

Lanen egileek eta izenburuek eurek ere argiro salatzen dutenez, nazioartekotasuna erdietsi dute euskal sintaxi azterketek, bai atzerritarrek beren ikergai bilakatu dutelako eta baita zenbait euskaldunek —geroz eta gehiagok— kanpoko unibertsitateetan egi(te)n dituztelako hemen ezin burutu ahalko lituzketen goren ikasketa eta ikerketak, hala nola, Connecticut, Los Angeles, Madril, Maryland, Massachusetts, Nancy, Paris, Rochester, San Diego, University of South California, Virginia, Washington eta abarretan.

Hamarkada honetako bigarren erdialdean, gainera, Gobernu eta Uztardura delako teoriak (GB ingelesez) hartu dituen bide berriek "modan" jartzea ekarri dute (bere morfologia aberatsa dela eta) euskararen azterketa. Are gehiago, euskararen beraren azterketa ere lagungarri etorri zaio teoria orokorraren aitzinamenduari. Itziar Lakaren "Configurational heads in inflectional morphology: the structure of the inflected forms in Basque" izan daiteke diodanaren adibide bat.

Ortiz de Urbinaren tesia argitara den tokian argitaratzea (Foris etxean bertan, denik eta ospetsuenean), euskal gramatikari buruzko beste zenbait lan ere atzerriko lehen mailako argitaletxe eta aldizkaritan ateratzea, Euskal Herrian bertan *ASJU*n eus-

kaldun eta atzerritarrek plazaratzen dituztenak edota, hizkuntzalaritzako ikastaroen barnean, Paris eta Massachusettsen euskararen inguruan saioak antolatzea gorago aipatu den nazioartekotasunaren bermatzaile argi dira.

Artean Gramatika tradizionalak edo estrukturalistak ukitu ere egin gabeko hainbat arlo jorratzeaz gain, zaharrak berritzea ere ekarri dute ikerlan hauek. Lehendik ere ezagun genituen gaiak ikuspegi eta erizpide berriz aztertzea, alegia. Galdegaia, hitz-ordena, ergatibitatea, konfigurazionalitatea, anaforak, komunztadura, nahasketa (scrambling) eta, batez ere, inflexioaren egitura eta morfologiaren eta sintaxiaren arteko lotura izan dira ikertzailleen arreta berenganatu duten gaietako batzuk.

4. Hiztegi gintza

Euskara batuaren garapenak eta, batez ere, euskarak oraintsu arte itxirik izan dituen zenbait esparrutan (administrazioa, irakaskuntza, komunikabideak...) sarbidea izateak eragin zuzena izan du hiztegi gintzan. Mota —eta kalitate— guztietako hiztegiak azaldu dira azken urteotan: euskara hutsez, euskara/erdara, sinonimo eta antonimoenak, irakaskuntzako maila ezberdinetara egokituak... Hemen ere ezin guztiak banan-banan aipatu eta sail nagusi zenbait egitera mugatuko naiz:

4.1. Biziki ugaltu dira aspaldi honetan idazle edo izkribu jakin bati buruzko hiztegiak. *ASJU* aldizkarian agertu da horietako asko. Bertan daude José Ramón Zubiaur eta Jesús Arzamendiren "El léxico vasco de los refranes de Garibay" (1976), Arzamendi beraren eta Miren Azkarateren "Léxico de los refranes de B. de Zalgiz" (1983), Mª Jesús Soto Mitxelenaren "El lexicon de *Refranes y Sentencias* de 1596" (1978-79), Angel Zelaietaren "*Peru Abarca*-ren Hiztegia" (1978-79) eta Joseba A. Lakarraren "Betolazaren Hiztegia" (1981) nahiz "Barrutiaz gehiago. Hiztegia" (1982).

Multzo honetan sar genezake Jesús Arzamendiren *Términos vascos en documentos medievales de los siglos XI-XVI*. Baita, jakina, Luis Villasanteren *Axular-en hiztegia* nola Patxi Altunaren *Etxepareren hiztegia*.

P. Altunari berari zor diogu, gainera, Aita Larramendik burututako euskara/gaztelania hiztegiaren eskuizkribua argitaratu izana. L. Villasanteri, berriz, Añibarroren *Voces bascongadas*-en argitalpena eta K. Mitxelena/M. Agudi gorago (1.1.) aipatutako Landuchiorena.

4.2. Herri edo eskualde jakin bateko hiztegiak ere plazaratu dira. *Euskera* aldizkarian argitaratu zen Toribio Echebarriaren *Lexicón del euskera dialectal de Eibar* lan eder eta aberatsa. Aldizkari berean, orobat, Echebarriarena bezain oso ez izanik ere, Dialektologiarako interes handiko diren beste hauek: Alfonso Irigoyenek argitara emandako "Vocabulario baztanés de J. Bta. Gorosurrieta" (1962), José Mª Aspirozzen "Naparroako Leitze-n bildutako itz-bilduma" (1963-64 eta 1967), Juan Goikoe-txearen "Loyola inguruan osatutako iztegitxoa" (1967) eta Mariano Izetaren "Baztango hiztegi itipia" (1985).

BAP aldizkarian argitaratu ziren K. Mitxelenaren "Un vocabulario aezcoano, salacenco y roncalés preparado por el Príncipe Bonaparte" (1958), Francisco Ondarraren "Voces vascas de Bacai-coa" (1965) eta Kandido Izagirreraren "Tolosako euskeraren iztegi-rako gaiak" (1967).

K. Izagirrek berak, ohizkoa zuen zehaztasunaz, burutu zuen *El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes*.

Eremu zabalagoa hartzen du, Zuberoa osora hedatzen da eta, Junes Casenavek oraindik orain argitara eman duen *Hiztegia français-euskara* delakoak. Nolanahi ere, ez digu Jean Larrasqueten *Le basque de la Basse-Soule Orientale* bikain hura ahazterazi.

Ez genituzke arbuia eta alde batera utzi behar —sarriegi egin ohi dugunez— dagoeneko euskara galdurik den herrietan

osatutako hiztegiak. Askok uste baino interes (sozio)linguistiko handiagoa izan dezakete tankera honetako lanek.

Emiliano de Arriagaren *Lexicón bilbaíno* aspaldiko hura izan daiteke denen aintzindari. Aztergai dugun epean koka ditzakegu José M^o Iribarrenen *Vocabulario navarro* eta guretzat are interesgarriagoa —euskal jatorriko edo euskaratik iragandako hainbat hitz dagoelako bertan bildurik, interesgarriagoa— den *Adiciones al vocabulario navarro*. Azpimarragarriak, halaber, Gerardo López de Guereñuren “Voces alavesas” eta “Más voces alavesas”.

Eta hizkuntzen arteko interferentziaz mintzo naizenez, aipa dezadan —izenburuak adierazten duena baino zabalagoa bada ere bere edukina— Gotzon Garateren *Erdarakadak* izenekoa.

4.3. Noan orain hiztegi arruntak, nolabait izendatzearen, aipatzera. Benetan ere urrats galantak egin dira arlo honetan. Horren lekuko dira Xabier Kintana, Luis M. Mujika eta, bereziki, Plácido Mujikaren hiztegiak, baina, labur zurrian, honako hiru-rok azpimarratzera mugatuko naiz:

- Koldo Mitxelena / eta beste /, *Orotariko Euskal Hiztegia*

Mitxelenari agindu zion Euskaltzaindiak Azkueren hiztegia osatzeko eta egokitzeko ardura. Egiteko honetan eman zuen bere bizitzako zati handi bat eta *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue* da horren froga ezin hobea, 300.000 fitxatik gora omen zeuzkan bilduak zendu zenean. Hil aurretik, baina, lan neketsu horri buru eman ahal izateko talde bat osatzea lortu zuen Ibon Sarasola lagun zuela. Taldelan horri esker, lau dira, dagoeneko, plazaratutako aleak.

Lau aleoi so egirik, berau bihur daiteke sekula guztian izan den euskal hiztegirik osoen. Zehatz-mehatz erakusten dira hitz bakoitzaren antzintasuna, hedadura, erabilera eta adiera ezberdinak. Eta hori aski ez balitz, erizpiderik modernoenez eraikia ere badago, Mitxelena bera baita Lexikografia alorrean izan dugun maisu buruzagia.

- Ibon Sarasola, *Hauta-Lanerako Euskal Hiztegia*

Lau dira dagoeneko kaleratutako aleak. Hitz bakoitzari buruzko argibide guztiak (antzinatasuna, hedadura, maiztasuna, erabilpen esparruak...) eskaintzen dira hemen ere. Erizpide moderno eta euskara hutsez egina. Ez, ordea, aurrekoa bezain zabala eta horrexegatik, beharbada, euskaldun arruntarentzako erabilgarriagoa. Hiztegi arauemailea, Arantzazuko Erabakiak jarraitzen dituena, dugu, gainera, Sarasolaren hau eta alde honetatik ere, beraz, euskaldun arruntaren mesedetan datorrena.

- Elkarlanean, *Diccionario Retana de Autoridades del Euskera*

Hitz-altxor ikaragarria eta urte luzeetako lanaren emaitza honako hau ere. Ezinbestekoa euskal lexikografian. Damurik, baina, aurreko hiztegi biak direla eta, azpimarratu ditudan ezaugarrietan (hitz bakoitzari buruzko argibideak eta erizpide metodologikoak oro har) nahikoa motz gelditzen da honako hau.

4.4. Hiztegi berezituai bagagozkie, honako hauek aipatu behar:

- Antonio Tovar eta Manuel Agud, *Diccionario etimológico vasco*

Euskal hitzen etorkia asmatzeko grina bizia izan da gure artean. Bakoitzaren irudimenaren arabera, ateraldi xebleen ondoan makina bat zentzugabekeria esan eta idatzi da bazterretan eta Hiztegi honetan aurki ditzake bildurik irakurleak horrelako asko.

Garbi dago, baina, irudimencan barik, hizkuntzazko erizpide zorrotzetan eta eskura ditugun datu ooren azterketan datzala auzi hauen askabidea.

- *UZEI* hiztegiak

1976an *Natur Zientziak biztegia* plazaratu zenetik, bide luzea egin du talde honek. 30etik gora dira, dagoeneko, argitara emanak, ia sailik gehienak (Fisika, Kimika, Psikologia, Hizkuntzalaritza, Politika, Kirola...) jorratu dituztelarik. Eztabaidagarriak izan daitezke sarritan proposatutako irtenbideak, baina ezin uka,

hala ere, euren balio eta erabilgarritasuna. Interesgarria, halaber, hiztegi teknikoen arazoez plazaratutako lan teorikoa: *Maileguzko hitzak. Ebakera eta idazkera*.

4.5. Eta lan teorikoak aipatu direnez, ezin isildu sail honetan eginiko aurrerapen apur baina trinkoak. K. Mitxelena izan da honetan ere bide-urratzaile. Haren lanetatik, ondoko hauei deriztet azpimarragarri:

- "De Lexicografia Vasca"

Villasantek paratutako *Axular-en* hiztegia aztergai izanik egin zituen ohar eta iruzkinak daude bertan. Ohar jakingarriak eta mota honetako lanak egin nahi dituenak nahitaez aintzakotzat hartu beharrekoak.

- *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue*

Azkueren hiztegiko hitzen iturburua zein ote daitekeen, iturburu horretatik Azkueregana iritsi bitartean jasandako gorabehera eta aldaketak... zehaztea da lan honen xede nagusia. Tankera honetako ikerlanak behar beharrezkoak badira ere, ez dira oso arruntak euskal lexikografian. Nabarmen ageri da, bestalde, Azkueren hiztegiak ezezik, euskal hiztegi gintzaz oro har ere Mitxelenak zeukan jakituria zabala.

5. Fonetika eta Fonologia

Ez da hau lar landua dugun iker-eremua. Txillardegiri zor diogu oraingoan ere gai hauek era erraz eta lauean adierazi izana. Beraren *Euskal Fonologia* izeneko zabalkunde-lana sarrera eta abiaburu egokia gerta dakiokke arlo honetan murgildu nahi duenari.

Beste maila batera iraganez, erabakiorra suertatu da Mitxelenak burututako ikerlana. Horren lekuko ditugu arestian (2.3.) aditzera emandako "La posición fonética del dialecto vasco del

Roncal" eta "Notas fonológicas sobre el salacenco", baina orain beste haxe azpimarratu nahi nuke:

- *Fonética Histórica Vasca*

Mitxelenaren Doktorego Tesia dugu lan erraldoi hau. Aldi eta alde guztietako euskara da bertan aztergai. Euskal Fonologia diakronikoaren gailurra jo duen lana ezpairik gabe. 1961ean argitaratu zen lehenengoz eta 1977an, euskal azentuari eskainitako bi atal berri erantsi zizkiolarik, bigarrenez.

Bestetan ere mintzatu zen azentua dela eta, hala nola "A Note on Old Labourdin Accentuation" eta "Acentuación Alto-Navarra" lanetan.

80ko hamarkadan zehar, guztiz maila ona erakusten duten lanak argitaratu dira Fonologi alorrean. Lehenago ere bazen, izan, ekarpen aipagarriak. Azpimarratzekoak dira, esate baterako, Rudolf de Rijk-en "Vowel interaction in Bizcayan Basque" eta Karmele Rotaetxeren *Estudio estructural del euskara de Ondárroa*.

Hamarkada honen barruan, aldiz, honako hau da azpimarragarri:

- Pello Salaburu, *Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia*

XX. mendearen lehen erdialdean Navarro Tomásék, Amado Alonsok eta Jean Larrasquetek plazaratutako ikerlanéz geroztik ez zen espektrografia eta palatografiaren erabilera zabalegirik egin gurean. Bitarteko tekniko hauetaz eta 1968ko Chomsky eta Halle-ren teoriéz haliatuz egin zuen Salaburuk Baztango hizkeraren azalpena. Guztiz oker ez banago, gainera, berau da euskara hutsean aurkeztutako lehen Doktorego Tesia eta honek ere hadu, jakina, bere esangura berezia.

Aipagarria, berebat, H. Urrutia, M. Etxebarria, I. Túrrez eta J.C. Duquek argitara emandako *Fonética Vasca. Las sibilantes en el vizcaíno*.

Maila handikoa José Ignacio Hualderen Doktorego Tesia: *A Lexical Phonology of Basque*. Une hauetantxe pil-pilean dauden erizpide eta teoriak geureganatzearekin batera, euskal azentuari buruzko ikuspegi berria ere eskaintzen digu bertan.

Maila handikoak, halaber, Hualdek berak berrikitan argitara eman dituen "Tone and Stress in Basque: A Preliminary study" eta "Acentos vizcaínos".

Eta azentuaz ari garela, nahitaez aipatu behar Txillardegiren *Euskal Azentuaz* izeneko Doktorego Tesia.

Argitaratzeaz dagoen Pilartxo Etxeberriaren eta argitaratu berri den Lourdes Oñederraren Doktorego Tesiak ere Fonetika/Fonologiaren arlo honetan nabari den hutsunea betetzera datoz nonbait.

6. Soziolinguistika eta Hizkuntzaren soziologia

Euskarak, bizirik iraungo baldin bazuen, etengabeko burru-kari eutsi behar izan dionez, mendeetan zehar hamaika oztopo eta debekuri aurre egin beharra ere izan duenez... bidezkoa litzateke pentsatzea, Soziolinguistika eta Hizkuntzaren soziologia bezalako arloak oso garatuta daudela gurean. Ez da ordea hala, dagoeneko maila handiko zenbait lan agertu bada ere.

6.1. Erabilera zabala du gurean "Soziolinguistika" hitzak, beronen barruan mota eta joera guztietako lanak biltzen ditugularik. Zenbaiten kritiziz, ostera, elkarren ondoan eta elkarrekin lehian diharduten hizkuntzen arteko eragin eta interferentziak aztertzen dituen iker saila izendatzeko erabili beharko litzateke soil-soilik hitz hori. Eritzi honekin bat etortzera, hauexek lirateke esparru honetan sailkatu beharreko lanak:

- Ana Mª Echaide, *Castellano y vasco en el habla de Orío*

Hauxe da, oso oker ez banago, gure artean, eta sail honen barruan, nolabaiteko sakontasunez plazaratutako lehenbiziko

ikerlana. Lehena eta, agian, hoberena ere bai. Atzerrian emandako urratsak gertu-gertutik jarraitzen zituela erakutsi zuen Echaidck, teoria eta azterbide horietaz, bera, Orioko hizkuntz eraginak isladatzeko baliatu zelarik.

Honen ondotik iritsi ziren Mikel Zarateren *Influencias del vascuence en la lengua castellana a través de un estudio del elemento vasco en el habla coloquial del Chorierrri* nola Maitena Etxebarriaren *Sociolingüística urbana. El habla de Bilbao*.

Multzo honetan sartuko dugu, aurrekoetatik pitin bat saihesten bada ere, Mª José Azurmendiren *Elaboración de un modelo para la descripción sociolingüística del bilingüismo y su aplicación parcial en la comarca de Sari Sebastián*.

Are gehiago saihesten dira Nafarroa Garaiko iraganaren berri izateko lagungarri ditugun Fernando González Ollé-ren "La lengua occitana en Navarra", "Vascuence y romance en la historia lingüística de Navarra" eta "El romance navarro".

Gorago (4.2.) aurreratu legez, badute Soziolinguistikarekin zerikusirik E. de Arriaga, F. Baraibar, J.Mª Iribarren edo G. López de Guereñuk bildutako hiztegiek ere.

Atal honetan kokatuko nuke, azkenik, Margarita Ricoren "Traduction en basque de termes politiques sous la Révolution".

6.2. Hizkuntzaren soziologiari lotuago ikusten dut, nik neuk, ondoren datorren lan zerrenda:

Tamalez, ez da oraindik euskararen historia orokorra burutu. Euskaltzaindiaren zuzendaritzapean antolatu zen *Euskararen Liburu zuria*-n aurki ditzakegu historia burutugabe horren hari nagusiak eta berau da, oraingoz, ikuspeirik zabalena eta osoena eskaintzen duena.

Osotasun horixe zuen helburu Joan Mari Torrealdairen *Euskal idazleak, gaur* liburukote mardulak. Euskal hizkuntza eta literaturari buruzko makinatxo bat albiste badago bertan jasorik.

Epe laburragoa eta, horrenbestez, sakontasun handiagoz, arakatu zuen Torrealdaik berak "Euskararen zapalkuntza (1936-1939)" lanean. Euskararentzako bereziki beltzak izan ziren urte haietan Frankismoak ezarritako hizkuntz politika —egun ere hein batez bizirik dirauen berbera— da lan honetan ikergai.

Nafarroa Garaian euskararen i(ra)kaskuntzak bizi duen egoera zehatz-mehatz aztertzen da Pakita Zabaletaren *Euskal irakaskuntza Nafarroan. Normalizaziorako oinarriak* deitu liburuan.

Euskararen historia horren alderdi jakin bat, bere osotasun guztian, da Koldo Zuazoren *Euskararen batasuna. Iker 5* liburuan aztergai. XVI. mendean hasi eta geure egunok arte batasuna eragotzi eta atzeratu duten arrazoiak, euskaldunok euskalkienganako agertu ditugun jarrerak, batasunari begira honainoko guztian egin diren proposamenak eta euskal ortografiaren historiaren urratsik erabakiorrenak erakusten dira Doktorego Tesi honetan.

6.3. Leku berezia bereganatu du José Mª Sánchez Carrión "Txepetx"-ek esparru honetan. Bera dugu, zalantzarik gabe, Euskal Herrian egiten ari diren ikerlanen zutabe eta bultzatzaile nagusi. Atzerriko egoera eta esperientzien berri zehatza izateaz gain, bertotik segitzen du gure herriaren abiadura.

Herri honen izaera eta euskararengan eragina zuten indarrak aztertzea izan zen, hain zuzen, Andaluzian hazitako hizkuntzalari honen lehen egitekoa. Nafarroa Garaia, bere luze-zabalera osoan, miatu zuen horretarako, *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra* (1970) izan zelarik horren emaitza.

Eremu murriztagoa izan zuen beste saio bateko aztergai: "La Navarra Cantábrica (Malda-Erreka)".

Harrez gero, euskararen normalizazioari begira oinarri teorikoak sortzeari eta zabaltzeari ekin dio etengabeko ahaleginean. Artikulu-sorta ugaria idatzi du, nabarmenenak hiru hauek begitantzen zaizkidalarik: "Bilingüismo, Diglosia, Contacto de lenguas", "El marco sociológico y espacial de una situación bilingüe" eta "La nueva sociolingüística y la ecología de las lenguas".

Hiru liburu ere plazaratu ditu. Lehena, *Lengua y Pueblo*, ahalik eta irakurlego zabalenera dago zuzendua. *Punto y Hora de Euskal Herria* aldizkarian argitaratu emandako lanen bilduma dugu.

Ondorengo biak beste maila batean eginak eta beste maila bateko irakurlegoari zuzenduak daude: *El espacio bilingüe* da bata eta argitaratu dituenen artean osoena eta landuena den *Un futuro para nuestro pasado* bigarrena.

7. Koldo Mitxelenaren eragina

1960-90 bitarteko Euskalaritzaz dihardugula, behin eta berriro azaldu zaigu K. Mitxelenaren izena. Azaldu ere, gainera, ia sail guztietan azaldu zaigu eta betiere oinarri-oinarrizko ziren lanekin: Landuchioren hiztegiari jarritako Hitzaurrea, *Textos arcaicos vascos*, *Lenguas y Protolenguas*, *Zenbait bitzaldi*, *Orotariko Euskal Hiztegia*, *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue*, *Fonética Histórica Vasca...* dira aipatu direnetariko zenbait. Bazen azpimarratzea merezi zukeen besterik ere, *Apellidos vascos* edo *Historia de la Literatura Vasca* liburu ezagunak esate baterako.

Izan ere, 1950 ingurutik —bere lehen lanak plazaratu ziren une beretik— hil arte (1987) Euskalaritzaren zutabe eta ardatz izan zen Mitxelena. Jakituria zabal eta sakoneko gizona, langile porrokatua eta euskaltzale zintzoa ere bazenez, euskarari buruzko makina bat lan bikain utzi zigun. Beraren izkribuak izan genituen, hain zuzen, Euskal Filologiako Fakultaterik ez zen garaiktako erreferentzigune nagusi.

Mitxelenaren ekarpena ez da ordea —ez eta hurrik eman ere!— goian aipatu liburuotara mugatzen. 40 urte luzetan zehar hainbat artikulua ere idatzi zuen eta orain, Elkarte eta Erakunde ezberdinei esker, lau lan-bildumatan eskura ditzakegu:

- *Lengua e Historia*

35 artikuluren bilduma. Hizkuntzalaritza orokorra, Hizkuntzalaritza historikoa, hizkuntzaren soziologia, euskara eta gainetarako hizkuntzen arteko ahaidetasunak... dira, batipat, jorratzen diren gaiak.

- *Palabras y Textos*

26 lanez osatutako liburua. Euskararekin zerikusi zuzena dutenak guztiak ere. Toponimia eta onomastika, filologia, dialektologia eta fonologiari buruzko lanak aurki ditzakegu, besteak beste, bilduma honetan.

- *Sobre historia de la lengua vasca*

95 artikuluz gain, 1964ean argitaratu zuen *Sobre el pasado de la lengua vasca* xarmant hura ere bildu zaigu bi liburuki mardul hauetan. Euskararekin zerikusia dutenak denak, hauek ere. 95 lan hauen artean, bada noski, nahi adina aukera. Hor dago, esate baterako, 1968an euskararen batasunerako atondutako txostena. Hortxe, lexikografiar, dialektologiar, filologiar, literaturaz... dihardutenak ere.

- *Euskal idazlan guztiak*

Mitxelenak euskaraz idatzi zituen lanak jaso dira 9 liburuki hauetan. VI. eta VII.a dira Hizkuntzalaritza gaiekin zuzen-zuzenean lotuak.

8. Aldizkari eta lan-bildumak

8.1. Euskalaritza-eremuan diharduten aldizkarien artean honako hauek dira sendoenak:

- *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo" (ASJU)*

Gipuzkoako Foru-Aldundiaren habesarekin ateratzen den aldizkari honek, 1967an hasi zuen bere ibilbidea. Aurretik, 1954

eta 1955ean, bi ale plazaratu ziren eta, ondoren, desagertu. Gaurregun, hiru dira urtero ateratzen diren aleak.

1988ko 2. alean argitaratu zuen bere Aurkibide orokorra, hau da, sortu zenetik urte horretara bitartean argitara emandako lan guztien zerrenda.

Neurri bereziko lanak *ASJUren gehigarriak* deitu sailean argitaratu ohi dira, hala nola, José Mª Lacarraren *Vasconia medieval. Historia y filología*, Landuchioren hiztegia, Mitxelenaen *Fonética Histórica Vasca*, etab. 15 dira dagoeneko sail honetan plazaratutakoak.

- *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País (BAP)*

1945ean plazaratu zen aldizkari honen lehen alea. Ondoko urteetan, Euskalaritzari dagokion lan ederrik anitz argitaratu zen bere orrialdeetan. 1970 inguruan ezar dezakegu etena. Harrez gero, hagitz murriztu da gai honi eskainitako tarteak. Aurkibide orokorrak ere 1970 horretan aurkeztu ziren.

- *Euskera / Iker / Onomasticon Vasconiae*

Euskaltzaindiaren agerkaria da *Euskera*. 1919-36 bitartean argitaratu ondoren, gerratea zela eta, isilune luzea jasan zuen, harik eta 1956an atzera ere argitaratzeari ekin zitzaion arte. Bi dira urtero plazaratzen dituen aleak. Aurkibide orokorra 1979ko 1. alean aurkeztu zen.

Aldizkari honetan, dena dela, Euskaltzaindiarekin edozein motatako zerikusia duten gai guztiek (barne-agiriak, diskurtsoak...) dute lekua. Hizkuntzalaritzarekin zuzenean lotuak, *Iker* sailean argitaratzen dira. Bost dira dagoeneko plazaratutako aleak. Aipamen berezia dagokie lehenari (Euskalarien Nazioarteko Jardunaldietako txostenak biltzen dituenari) eta bigarrenari (P. Lafitteren omenez burututakoari).

Oraindik orain, sail berri bat urratu da toponimi lanak bideratu asmoz: *Onomasticon Vasconiae*. Bost dira hemen ere argitaratutako aleak.

- *Fontes Linguae Vasconum (FLV)*

Nafar Gobernuari atxikirik dagoen "Príncipe de Viana" Elkarteak da aldizkari honen arduradun. 1969an sortua, bi ale plazaratzen ditu urtero. 1985ean kaleratu zuen bere Aurkibide orokorra.

- *Revista Internacional de los Estudios Vascos (RIEV) / Hizkuntza eta Literatura*

Lehen aroan (1907-36) Hizkuntzalaritza eta Filologiari buruzko goi-mailako lan franko argitaratu bazen ere RIEVen orrialdeetan, ezin beste horrenbeste esan bigarrenaz (1983tik geroztikoaz) den bezainbatean. Bi dira urtero kaleratzen dituen aleak eta Aurkibide orokorra (1983-88 bitartekoa) 1989ko 2. alean erakutsi zen.

Hizkuntzalaritzari lotuago dauden lanek Eusko Ikaskuntzak berak sortutako beste aldizkari baten dute lekua, *Hizkuntza eta Literatura* delakoan, alegia. 9 dira bertan kaleratu diren aleak.

- *Jakin*

1956an sortutako aldizkari honek gorabehera handiak izan ditu bere ibilbidean. Tarteka-marteka isilaldi zenbait jasan ondoren, 1977az geroztik dugu ostera ere plazan eta urtean sei ale kaleratzeraino iritsi da. Aurkibide orokorra 1981ean, 21. zk., aurkeztu zuen.

Berez zabalkunde aldizkaria den arren, Hizkuntzaren soziologia eta Soziolinguistikarekin zerikusia duen lan asko argitaratu da haren orrialdeetan. Gai hauei berariaz eskainitako aleak ere izan dira, 7, 19-20, 24, 26-27, 32, 34, 42-43 eta 56.a esate baterako.

Atzerriko aldizkari zenbaitetan ere izan du euskarak bere txokoa, ondoko hauetan batipat: *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris (BLS)*, Tolosako *Via Domitia*, Estatu Batuetako *Journal of Basque Studies...*

8.2 Sail honekin amaitu baino lehen, elkarlanean eratutako liburuak ekarri nahi nituzke gogora. Arestian (3.2) esan denez, EHUk antolatutako Udako Ikastaroen ondorioz, bada dagoene-

ko argitara eman den liburu-sorta bat. Beste horrenbeste esan dezakegu UEUri dagokionez.

Deustuko Unibertsitateak, bere aldetik, *Euskal Linguistika eta Literatura: bide berriak* izeneko lan eder bat plazaratu zuen.

1987an Donostian burutu zen II. Euskal Mundu-Biltzarreko txostenak bilduz, Eusko Jaurlaritzak atondutako hiru liburukietan ere bada, noski, gauza jakingarririk.

Lan galanta benetan K. Mitxelenaren omenez José Luis Melenaren ardurapean argitaratutako *Symbolae Ludovico Mitxelena*. Orobat Joseba A. Lakarraren ardurapean argitaratzeaz dagoen *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum*.

Argitaratu berri dago, bestalde, Elixabete Pérez eta Patri Urkizuren ardurapean antolatutako *Patxi Altunari omenaldia*.

Aipatu, azkenik, J.I. Ruiz Olabuenagak eta J.A. Ozamizek, Getxon 1984ean buruturiko ihardunaldietako txostenak bilduz, osatu zuten *Hizkuntza minorizatuen soziologia*.

K. Z.

9. Argibide bibliografikoak

- Altuna, P.: (argit.), "*Larramendiren biztegi berria*", *Euskera*, XII, 139-300. or., 1967.
- Altuna, P.: *Verificación de Dechepare. Métrica y pronunciación*, Bilbo, Mensajero, 1979.
- Altuna, P.: *Dechepareren biztegia. Lexicón dechepariano*, Bilbo, Mensajero, 1979.
- Altuna, P.: *Linguae Vasconum primitiae. Edizio kritikoa*, 1980, 2. argit., Euskaltzaindia, "Euskararen Lekukoak" saila, 2. zk., 1987.
- Añibarro, Fr.P.A. de: *Voces bascongadas* (L. Villasante, argit.), Bilbo, Ediciones de la Caja de Ahorros Vizcaína, 1963.
- Arriaga, E. de: *Lexicón etimológico, naturalista y popular del bilbaíno neto*, 1896, 2. argit., osatua, Madrid, Minotauro, 1960.
- Artola, K.: "*Erronkariko uskararen azken batsak... eino 're'*", *FLV*, IX (1977), 25. zk., 75-107 or.; XII (1980), 34. zk., 49-85 or.
- Arzamendi, J.: *Términos vascos en documentos medievales de los siglos XI-XVI*, EHU, 1985.
- Azkarate, M.: *Hitz elkartuak euskaraz*, Donostia, EUTG-Mundaiz, 1989.

- Azurmendi, M^o J.: *Elaboración de un modelo para la descripción sociolingüística del bilingüismo y su aplicación parcial en la comarca de San Sebastián* (3 liburuki), Donostia, Gipuzkoako Aurrezki Kuitxa Probintziala, 1983.
- Casenave-Iharigile, J.: *Hitzegia français-euskara*, Ozaze, Hitzak, 1989.
- Echaide, A.M^o: *Castellano y vasco en el habla de Orto*, Iruñea, Diputación Foral de Navarra, 1968.
- Echaide, A.M^o: (argit.), *Ertzkizundi irukoitza*, Iler 3 (bi liburuki), Euskaltzaindia, 1984.
- Echaide, A.M^o: *"El euskera en Navarra: Encuestas lingüísticas (1965-1967)"*, Eusko Ikaskuntza, Hizkuntza eta Literatura, 8. zk., Donostia, 1989.
- Echebarria, T.: *"Lexicón del euskera dialectal de Eibar"*, Euskera, X-XI (1965-66), 2. argit., Euskaltzaindia, 1986.
- Echenique, M^o T.: *Historia lingüística vasco-románica. Intento de aproximación*, 1984, 2. argit., zuzendua eta osatua, Madrid, Paraninfo, 1987.
- Etzebarria, M.: *Sociolingüística urbana. El habla de Bilbao*, Acta Salmanticensis, Universidad de Salamanca/Universidad de Deusto, 1985.
- Etzebarria, M.; Urrutia, H.; Tórriz, L.; Duque, J.C.: *Fonética Vasca I. Las sibilantes en el eizcaíno*, Universidad de Deusto, 1988.
- Eguzkitza, A.: *Topics on the Syntax of Basque and Romance*, UCLA, 1986 (Doktorego Tesi argitaragabea).
- Elkarlanean: *Euskal Lingüistika eta Literatura: hiru berriak*, Deustuko Unibertsitateko argitarazioak, 1981.
- Elkarlanean: *Diccionario Retana de Autoridades del Euskera* (9 liburuki), Bilbo, LGEV-D. Amaia, 1989.
- Euskaltzaindia: *Euskararen liburu zuria*, Bilbo, 1977.
- EUSKALTZAINDIA: *Euskal Gramatika. Lehen urratsak I-II eta Franshina*, Bilbo, 1985-1987.
- Euskaltzaindia: *Hitz-oharbeta (I)*, Bilbo, 1987.
- Eusko Jaurilaritza: *Euskara Biltzarra* (3 liburuki), Gasteiz, II Euskal Mundu-Biltzarra, 1989.
- Garate, G.: *Erdarakedak*, Bilbo, Mensajero, 1988.
- Goenaga, P.: *Gramatika bidetan*, 1978, 2. argit., zuzendua eta osatua, Donostia, Erein, 1980.
- Goenaga, P.: *"Complementación y nominalización en euskara"*, ASJU, XIX-2, 493-570 or., 1985.
- Goenaga, P.: (argit.), *Euskal sintaxiaren zenbait arazo*, EHU, 1986.
- González Ollé, F.: *"La lengua occitana en Navarra"*, RDTP, 25, 285-300 or., 1969.
- González Ollé, F.: *"Vascuence y romance en la historia lingüística de Navarra"*, BRAE, 50, 31-76 or., 1970.
- González Ollé, F.: *"El romance navarro"*, RFE, 53, 45-93 or., 1970.
- Gorrochategui, J.: *Estudio sobre la onomástica indígena de Aquitania*, EHU, 1984.
- Gorrochategui, J.: *"Historia de las ideas acerca de los límites geográficos del vasco antiguo"*, ASJU XIX, 571-594 or., 1985.
- HARITSCHELHAR, J.: *Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun (1786-1862)*, Baiona, 1969.
- HARITSCHELHAR, J.: *L'oeuvre poétique de Pierre Topet-Etchahun*, Euskera, XV, 1970.
- Holmer, N.M.: *El idioma vasco hablado. Un estudio de dialectología euskérica*, ASJUren gehigarriak, 5. zk., 1964.

- Holmer, N.M.; Abrahamson, V.: "Apuntes vizcaínos", ASJU II, 87-141 or., 1968; III, 171-228 or., 1969; XI, 3-47 or., 1977.
- Hualde, J.I.: "Tone and Stress in Basque: A Preliminary study", ASJU, XX-3, 867-896 or., 1986.
- Hualde, J.I.: *A Lexical Phonology of Basque*, University of Southern California, Los Angeles, 1988.
- Hualde, J.I.: "Acentos vizcaínos", ASJU, XXIII-1, 275-325 or., 1989.
- Iribarren, J.M^a: *Vocabulario navarro*, Iruñea, Diputación Foral de Navarra, 1952.
- Iribarren, J.M^a: *Adiciones al vocabulario navarro*, Iruñea, Diputación Foral de Navarra, 1958.
- Irigoyen, A.: *De re philologica linguae vasconicae* (bi liburukî), Bilbo, 1985-1987.
- Irigoyen, A.: *En torno a la toponimia vasca y circumpirenaica*, Universidad de Deusto, 1986.
- Izagirre, K.: "Erronkariko euskal-ondakin batzuk", BAP, XV, 279-314 or., 1959; XVII, 391-407 or., 1961.
- Izagirre, K.: "Ultzamako euskeraren gai batzuk", BAP, XXII, 403-467 or., 1966.
- Izagirre, K.: "Altsasuko euskeraren gai batzuk", ASJU, I, 45-97 or., 1967.
- Izagirre, K.: "Tolosako euskeraren iztegiruko gaiak", BAP, XXIII, 157-188 or., 1967.
- Izagirre, K.: *El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes* [L. Villasante, argit.], ASJUren gehigarriak, 7. zk., 1971.
- Lafitte, P.: *Grammaire basque. Navarre-labourdân littéraire*, 1944, 3. argit., osatua, Donostia, Elkar, 1979.
- Lafon, R.: *Le système du verbe basque au XVIIe siècle*, 1943, 2. argit., Donostia, Elkar, 1980.
- Lafon, R.: "Contribution à l'étude phonologique du parler basque de Larrau (Haute-Soule)" in *Miscelánea Homenaje a André Martinet "Estructuralismo e Historia"* (II), Universidad de La Laguna, 77-106 or., 1958.
- Lafon, R.: "Remarques sur la structure des formes verbales du parler basque de Larrau (Haute-Soule)", *Via Domitia*, VIII, 133-148 or., 1959.
- Lafon, R.: "Schéma de la conjugaison dans le basque de Larrau (Haute-Soule)", *Via Domitia*, XII, 99-107 or., 1963.
- Laka, I.: "Hiperbizkaieraren historia", ASJU, XX-3, 705-754 or., 1986; XXI-1, 13-40 or., 1987; XXI-2, 409-424 or., 1987; XXI-3, 727-811 or., 1987.
- Laka, I.: "Configurational beads in inflectional morphology: the structure of the inflected forms in Basque", ASJU, XXII-2, 343-365 or., 1988.
- Lakarra, J.A.: "Larramendiren biztegi-gintzaren inguruan", ASJU, XIX-1, 9-50 or., 1985.
- Lakarra, J.A.: "Bizkaiera zaharra euskalkien artean", ASJU, XX-3, 639-681 or., 1986.
- LAKARRA, J.A.: (argit.), *Hiztegiak eta testuak*, EHU, 1988.
- Lakarra, J.A.: (argit.), *Memoriae I. Mitxelena Magistri Sacrum*, ASJUren gehigarriak, 14. zk., 1990.
- Larrasquet, J.: *Le Basque de la Basse-Soule Orientale*, Paris, Klincksieck, 1939.
- Levin, B.: *On the Nature of Ergativity*, MIT, 1983 (Doktorego Tesi argitaragabea. Beronen bertsió eskuragarriago bai: "The Basque Verbal Inventory and Configurationality" in Maracz & Muysken (argit.), *Configurationality*, Foris, Dordrecht, 1988).
- López de Gereñu, G.: "Voces alavesas", *Euskera*, III, 137-367 or., 1958; XVIII, 119-149 or., 1973; XXVII-1, 239-248 or., 1982.

- Melena, J.L.: (argit.), *Symbolae Iulio Mitxelena* (bi liburuki), EHU, 1985.
- Mitxelena, K.: *Apellidos vascos*, 1953. 3. argit., zuzendua eta osatua, Txertoa, Donostia, 1973; Facsim, 1989.
- Mitxelena, K.; Beloqui, J.J.; Elósegui, J.; Sansinenea, P.: "Contribución al conocimiento del dialecto roncalés", BAP, IX, 499-536 or., 1953; 2. argit., Sobre historia de la lengua vasca, 246-272 or.
- Mitxelena, K.: "La posición fonética del dialecto vasco del Roncal", Via Domitia, I, 123-157 or., 1954; 2. argit., Sobre historia de la lengua vasca, 273-297 or.
- Mitxelena, K.; Agud, M.: (argit.), *Dictionarium Linguae Cantabrigiae* (1562), ASJÜren gehigarriak, 3. zk., 1958 [Laster berrargitaratzekotan].
- MITXELENA, K.: *Historia de la Literatura Vasca*, 1960; 2. argit., Donostia, Ercin, 1988.
- Mitxelena, K.: *Fonética Histórica Vasca*, 1961; 2. argit., zuzendua eta osatua, 1977; 3. argit., ASJÜren gehigarriak, 4. zk., 1985.
- Mitxelena, K.: *lenguas y Protolenguas*, 1963; 2. argit., Universidad de Salamanca/Universitat Autònoma de Barcelona, 1986.
- Mitxelena, K.: *Textos arcaicos vascos*, 1964; 2. argit., ASJÜren gehigarriak, 11. zk., 1990.
- Mitxelena, K.: "Notas fonológicas sobre el salacentco", ASJU, I, 163-177 or., 1967; 2. argit., Palabras y textos, 221-234 or.
- Mitxelena, K.: *Estudio sobre las fuentes del diccionario de Azkue*, 1970 [2. argit., 1984, Euskaltzaindiak berrargitaratutako Azkueren hiztegiari erantsia].
- Mitxelena, K.: *Zenbait hitzaldi* [J.A. Tetamendia, argit.], Bilbo, Mensajero, 1972 [Laster berrargitaratzekotan: Euskal Editoreen Elkarte, "Klasikoak" sorta].
- Mitxelena, K.: "A Note on Old Labourdin Accentuation", ASJU, VI, 110-120 or., 1972; 2. argit., Palabras y textos, 235-244 or.
- Mitxelena, K.: "De lexicografía Vasca", FLV, VI, 16. zk., 103-121 or., 1974; 2. argit., Sobre historia de la lengua vasca, 385-399 or.
- Mitxelena, K.: "Acentuación Alto-Navarra", FLV, VIII, 23. zk., 147-162 or., 1976; 2. argit., Palabras y textos, 245-260 or.
- Mitxelena, K.: *Lengua e Historia*, Madrid, Paraninfo, 1985.
- Mitxelena, K.: *Palabras y textos*, EHU, 1987.
- Mitxelena, K.: *Sobre historia de la lengua vasca* (bi liburuki) [J.A. Lakarra, argit.], ASJÜren gehigarriak, 10. zk., 1988.
- Mitxelena, K.: *Euskal idazlan guztiak* (9 liburuki), Euskal Editoreen Elkarte, "Klasikoak" sorta, 1988.
- Mitxelena, K.; eta beste: *Orotariko Euskal Hiztegia / Diccionario General Vasco* (dagoeneko 3 liburuki plazaratuak), Euskaltzaindia.
- N'Diaye, G.: *Structure du dialecte basque de Maya*, The Hague-Paris, Mouton, 1970.
- Ortiz de Urbina, J.: *Parameters in the Grammar of Basque*, Foris, Dordrecht, 1989.
- Oyharcabal, B.: *Les relatives en basque*, Université de Paris VII, Collection ERA 642, 1985.
- Oyharcabal, B.: "La Pastorale Souletine. Edition critique de Charlemagne", ASJU, XXII-3 (1988) eta hurr.
- Rebuschi, G.: *Structure de l'énomé en basque*, 1982; 2. argit., Paris, SELAF, 1984.
- Rebuschi, G.: "Pour une représentation syntaxique duale: Structure syntagmatique et structure lexical en basque", ASJU, XX-3, 683-704 or., 1986.
- Rico, M.: "Traduction en basque de termes politiques sous la Révolution", ASJU, IX, 3-172 or., 1975.

- Rijk, R.P.G.de: "Is basque an SOV language?", FLV, 1, 3. zk. 319-351 or., 1969.
- Rijk, R.P.G.de: "Vowel interaction in Bizcayan Basque", FLV, II, 5. zk., 149-167 or., 1970.
- Rijk, R.P.G.de: *Studies in Basque Syntax: Relative Clauses*, MIT, 1972. (Beronen beste bertsio bat: "Relative Clauses in Basque. A guided tour" in Parenteau, Levy & Phares (argit.), *The Chicago Wich Hunt: Papers from the Relative Clauses Festival*, Chicago Linguistics Society, 1972).
- Rijk, R.P.G.de: "Euskal morfologiaren zenbait gorabehera" in: *Euskal Linguistika eta Literatura: bide berriak*, 83-101 or.
- Rotuetxe, K.: *Estudio estructural del euskara de Ondarroa*, Durango, Leopoldo Zugaza, 1978.
- Rotuetxe, K.: *Sociolingüística*, Madrid, Síntesis, 1988.
- Ruiz Olabuenaga, J.I.; Ozamiz, J.A.: (argit.), *Hizkuntza minorizatuen soziologia*, Donostia, TFartalo, 1986.
- Salaburu, P.: *Hizkuntza teoria eta Baztango euskalkia: Fonetika eta Fonologia* (bi liburuki), EHU, 1984.
- Salaburu, P.: (argit.), *Euskal morfosintaxia eta fonologia: eztabaida gatak*, EHU, 1987.
- Salaburu, P.: (argit.), *Sintaxi arazoak*, EHU, 1988.
- Salaburu, P.: (argit.), *Sintaxi teoria eta euskara*, EHU, 1989.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra* (1970), Iruñea, Diputación Foral de Navarra, 1972.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: "Bilingüismo, Diglosia, Contacto de lenguas", ASJU, VIII, 3-79 or., 1974.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: "El marco sociológico y espacial de una situación bilingüe" in: *La problemática del bilingüismo en el Estado español*, ICE de la UPV, Leioa, 13-32 or., 1980.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: *Lengua y Pueblo*, Donostia, Elkar, 1980.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: "La Navarra Cantábrica (Malda-Erreka). Estudio antropolingüístico de una comunidad euskaldun", FLV, XIII, 37. zk., 19-98 or., 1981.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: *El espacio bilingüe*, Eusko Ikaskuntza, 1981.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: "La nueva sociolingüística y la ecología de las lenguas", Eusko Ikaskuntza. Hizkuntza eta Literatura, 4. zk., Donostia, 327-345 or., 1985.
- Sánchez Carrión, J.M^o ["Txepetx"]: *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del Euskara y teoría social de las lenguas*, Donostia, 1987.
- Sarasola, I.: "Sobre la bipartición inicial en el análisis en constituyentes", ASJU, XI, 51-90 or., 1977.
- Sarasola, I.: "Nire / neure, zure / zeure literatur tradizioan", Euskera, XXV-2, 431-446 or., 1980.
- Sarasola, I.: "Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos", ASJU, XVII, 69-112 or., 1983; 2. argit. ASJUren gehigarriak, 11. zk., 1990.
- Sarasola, I.: "Larramendiren eraginaz eta", ASJU, XX-1, 203-215 or., 1986.
- Sarasola, I.: *Hautu-lanerako Euskal Hiztegia* (dagoeneko 4 liburuki plazartuak), Donostia, Gipuzkoako Kutxa.
- Satrústegi, J.M^o: *Euskal testu zabarrak (I)*, *Euskaltzaindia*, "Euskararen Leku-koak" saila, 13. zk., 1987.
- Torrecaldai, J.M.: *Euskal idazleak, gaur. Historia social de la lengua y literatura vascas*, Arantzazu, Jakin, 1977.

- Torrealdai, J.M.: *"Euskararen zapalkuntza (1936-1939)", Jakin (1982), 24. zk., 5-73 or.*
- Tovar, A.: *Mitología e ideología sobre la lengua vasca*, Madrid, Alianza, 1980.
- Tovar, A.; Agud, M.: *"Diccionario etimológico vasco"*, ASJU, XXII (1988) eta hurr.
- Trask, R.L.: *Synchronic and Diachronic studies in the Grammar of Basque*, University of London (Doktorego Tesi argitaragabea).
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Euskara Batua zertan den*, Arantzazu, Jakin, 1974.
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Oinarri bila*, Donostia, 1977.
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Euskal Gramatika*, Donostia, Ediciones Vascas, 1978.
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Euskal aditz batua*, Euskaltzaindia, 1979.
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Euskal Fonologia*, Donostia, Ediciones Vascas, 1980.
- Txillardegi (J.L. Alvarez Eparantzal): *Euskal azentuaz*, Donostia, Elkar, 1985.
- Urkizu, P.: *Pierre d'Uterén biztegia*. Londres 1715 (bi liburuki), Donostia, EUTG-Mundaiz, 1989.
- Urkizu, P.; Pérez, E. (argit.), *Patxi Altunari omenaldia*, Donostia, EUTG-Mundaiz, 1990.
- UZEI, *Matleguzko bitzak. Ebakera eta idazkera*, Donostia, 1982.
- Villasante, L.: *Gero*, 1964. 2. argit. Arantzazu, Jakin, 1976.
- Villasante, L.: *Axular Mendea, gizona, liburua*, Arantzazu, Jakin, 1972.
- Villasante, L.: *La declinación del vasco literario común*, Arantzazu, Editorial Franciscana, 1972.
- Villasante, L.: *Axular-en biztegia*, Arantzazu, Jakin, 1973.
- Villasante, L.: *Palabras vascas compuestas y derivadas*, Arantzazu, Ed. Franciscana, 1974.
- Villasante, L.: *Sintaxis de la oración compuesta*, Arantzazu, Ed. Franciscana, 1976.
- Villasante, L.: *Estudios de sintaxis vasca*, Arantzazu, Ed. Franciscana, 1978.
- Villasante, L.: *Sintaxis de la oración simple*, Arantzazu, Ed. Franciscana, 1980.
- Villasante, L.: *La oración causal en vasco*, Arantzazu, Ed. Franciscana, 1986.
- Yrizar, E. de: *Contribución a la dialectología de la lengua vasca* (bi liburuki), Donostia, Gipuzkoako Aurrezki-Kutxa Probintziala, 1981.
- Zabaleta, P.: *Euskal Irakaskuntza Nafarroan. Normalizaziorako oinarriak*, Iruñea, 1986.
- Zarate, M.: *Influencias del vascuence en la lengua castellana a través de un estudio del elemento vasco en el habla coloquial del Ghoierri (Gran Bilbao)*, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca, 1976.
- Zuazo, K.: *Euskararen batasuna*, Iker 5, Euskaltzaindia-EHU, 1988.
- Zuazo, K.: *"Arabako euskara"*, ASJU, XXIII-1, 3-48 or., 1989.
- Zuazo, K.: *"Zubereraren sailkapenerako"*, ASJU, XXIII-2, 609-650 or., 1989.

ENSAYO BIBLIOGRAFICO SOBRE LA VASCOLOGIA ACTUAL**ESSAI BIBLIOGRAPHIQUE SUR LA BASCOLOGIE ACTUELLE**

De la época anterior al objeto del estudio, el profesor Zuazo destaca revistas como Eusko-Jakintza, Gernika, Egan, Euzko-Gogoa y nombres propios como S. Altube, F. Krutwig y L. Villasante.

En la década de los 60 aumentan las publicaciones y se escriben trabajos más maduros; pero es sobre todo a partir de la creación de las Facultades de Filología de Deusto, de San Sebastián y Vitoria —sin olvidar las de Burdeos y Bayona— cuando la filología empieza a adquirir mayor importancia. Gracias a la Universidad, la lingüística ha pasado de manos de aficionados "euskalzales" a manos de gente del oficio, profesionales.

El autor analiza tanto los trabajos generales como las obras monográficas de mayor significación en los capítulos siguientes: historia del euskara y filología; dialectología; gramática y sintaxis; diccionarios; fonética y fonología; sociolingüística y sociología de la lengua. Destaca en todo ello la figura y la influencia de un hombre, L. Michelena.

En la parte final del artículo, el autor ofrece la ficha bibliográfica completa de los trabajos analizados en el texto y la amplía a obras y autores no mencionados por razones de brevedad.

Antérieurement à cet essai bibliographique, le professeur Zuazo souligne des revues comme Eusko-Jakintza, Gernika, Egan, Euzko-Gogoa et des écrivains comme S. Altube, F. Krutwig et L. Villasante.

Dans les années 60, les publications augmentent et on écrit des ouvrages plus mûrs; mais c'est surtout à partir de la création des Facultés de philologie de Deusto, de Saint Sébastien y de Vitoria —sans oublier celles de Bordeaux et de Bayonne— que la philologie commence à acquérir une plus grande importance. Grâce à l'Université, la linguistique est passée des mains d'amateurs "euskalzales" aux mains des professionnels.

L'auteur analyse aussi bien les travaux généraux que les oeuvres monographique de plus grande signification dans les chapitres suivants; histoire de l'euskara et philologie; dialectologie; grammaire et syntaxe; dictionnaires; phonétique et phonologie; sociolinguistique et sociologie de la langue. Nous pouvons remarquer dans tout cela un homme: L. Michelena.

A la fin de l'article, l'auteur présente la fiche bibliographique complète des travaux analysés dans le texte ainsi que des oeuvres et des auteurs non mentionnés pour des raisons de brièveté.